

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE UWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:3

Onder redactie van Prof. Dr K. SCHILDER, Kampen.

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; N. Baas, Amsterdam; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr H. Bergema, Karoëni; Dr F. A. den Boeft, Rotterdam; Dr E. T. v. d. Born, Heemstede; Mr A. Bouman, Rotterdam; Ir B. ter Brugge, Almelo; Dr K. J. Cremer, Kampen; Mevr. W. Cremer-de Vries, Kampen; Dr R. J. Dam, Kampen; Dr A. C. Drogendijk, Dordrecht; Dr D. van Dijk, Groningen; Drs D. J. Galle, Kampen; Mevr. G. Gillius-Smitskamp, Mijdrecht; Dr J. H. Hagenbeek, Zwolle; Dr J. van Herken, Ermelo; Dr B. Holwerda, Amersfoort; A. Janse, Biggkerke; Dr P. Jasperse, Leiden; Dr J. Kapteyn, IJmuiden; Dr G. Keizer, De Steeg; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr J. L. Kooie, Naaldwijk; Dr E. D. Kraan, Vlaardingen; A. Kuiper, Utrecht; Dr J. v. d. Linden, Poerworedjo; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Mevr. C. E. Th. Luijcknaar Francken-Schreuder, Rotterdam; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr H. Mulder, Deventer; Dr S. J. Popma, Amersfoort; Dr A. Ringnaald, Ermelo; P. J. Risseuw, 's-Gravenhage; C. Rijnsdorp, Rotterdam; A. Schilder, 's-Gravenhage; Dr G. K. Schoep, 's-Gravenhage; Dr R. Schippers, Rotterdam; Dr J. Smelik, 's-Gravenhage; Dr H. Smilde, Groningen; Dr H. Smitskamp, 's-Gravenhage; Dr N. Streefkerk, Wollega; D. Stroo, Bussum; J. Strikwerda, Zeist; Prof. Dr C. v. Til, Philadelphia Pa.; Dr C. Veenhof, Haarlem; Drs M. B. v. 't Veer, Groningen; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr M. Vreugdenhil, Meliskerke; Dr F. de Vries, 's-Gravenhage; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr H. J. Westerink, Leiden; Dr D. K. Wielenga, Capelle a. d. IJssel; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage; Dr S. U. Zuidema, Solo.

Alle stukken bestemd voor de Redactie zende men aan:
Prof. Dr K. SCHILDER, Vloedijk 101, Kampen.

Drukkers-uitgevers:
OOSTERBAAN & LE COINTRE N.V., Goes.
Telefoon No. 2424 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f2.50 per halfjaar bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland f7.50 en voor Ned.-Indië f6.— per jaar.
Advertentiën: 25 ct. per regel. — Losse nummers f0.15.

INHOUD: Hoofdartikel: Geneeskunde en Magie, II. — Uit de Schrift: Sabbath op het oorlogsveld, Openb. 6:1, 2. — Kerkelijke leven: Den schuilkelde uit: de uniform aan. Uit psalm 80. — Vakwetenschap en praktijk: Ook het Calvinisme en... de techniek? II. — Even parkeren: Kenmerken. — Pop. wetensch. schetsen: Voetsporen Gods, I. — Aan een jongeren tijdgenoot, No. 3. — Uit de historie: Calvin-Castellio, I. — Uit de buitenl. kerken: Mijn ontwaagst op het Calv. congres te Edinburg. — Persoonl. — Kerknieuws. — Bijlage: Heidelb. Catechismus II, blz. 177—184.

HOOFDARTIKEL

Geneeskunde en Magie.

II.

In ons vorig artikel zagen wij, hoe sterk de religie in de oudheid de geneeskunde beheerschte. Van een eigen ontwikkeling der geneeskunde is dan ook bij de oude heidensche godsdiensten nauwelijks sprake. Zij vormt daarvan praktisch een onderdeel, met als gevolg, dat magie en mantiek ook op haar terrein een zeer belangrijke rol spelen. Ononderbroken loopt de lijn van den priester over den magiër naar den arts.

Over Israël behoeft ik in verband met mijn onderwerp niet te spreken. Waarzeggerij en tooverij zijn daar door God gevloekt.

Wij bevinden ons thans met ons onderwerp ver buiten het terrein van Gods Bijzondere Openbaring. Pas na de Volheid des Tijds zal ook het probleem van de verhouding tusschen de eenig ware religie en de geneeskunde aan de orde komen.

Maar vóór dit tijdsgewricht hebben we uitsluitend met de heidensche religies te doen. Daarvan hebben we uit te gaan, willen wij ons een beeld vormen van de wijze, waarop in den loop der eeuwen de verhouding tusschen geneeskunde en magie zich gaat wijzigen. Want op den duur gaat de geneeskunde weigeren de gehoorzame dienaar van de (pseudo-)religie te zijn. Maar deze weigering gaat om buiten eenig contact met de Bijzondere Openbaring.

Het is in het oude Hellas, dat de eerste bewuste pogingen beginnen om de geneeskunde los te maken van allerlei magische voorstellingen en handelingen. De opbloei der wijsbegeerte, die daar in de vijfde en vierde eeuw vóór Christus plaats heeft, laat ook haar niet ongemoeid. De filosofen zijn voor een deel zelf artsen. Zij trachten een wereldbeeld te ontwerpen, dat voor de rede te aanvaard is en het bovennatuurlijke in de verklaring van het zijnde zooveel mogelijk elimineert.

Met Hippocrates krijgt deze beweging haar beslissende betekenis voor de geneeskunde. Op een zuiver natuurlijke basis tracht hij haar op te bouwen. Uitgaande van bepaalde natuurphilosophische opvattingen zoekt hij deze in overeenstemming te brengen met wat de ervaring leert. Wel ontken hij niet een goddelijk element in het biologisch en pathologisch gebeuren, maar voor bovenzinnelijke ziekte-oorzaken en voor dat gehele apparaat van mystische en magische handelingen is bij hem geen plaats.

Voor het eerst in de geschiedenis emancipeert zich hier de geneeskunde tot een zelfstandige grootheid met haar eigen vraagstellingen en komt zij te staan tegenover de begrippen en voorstellingen van het oude heidensche bijgeloof.

En oppervlakkig beschouwd lijkt het alleszins gerechtvaardigd om te verwachten, dat zij een gemakkelijke overwinning daarop zal behalen, vooral waar straks het christendom met haar

den strijd tegen waarzeggerij en tooverij zal aandoen.

Toch is niets minder waar.

Met Hippocrates is de oude heidensche magie geenszins overwonnen. Ongebroken houdt zij nog gedurende vele eeuwen stand. Het neo-Platonisme brengt haar zelfs op een hooger niveau door haar te ontdoen van haar oorspronkelijk grof-polytheïstischen inslag.

En wanneer straks in het Avondland het Christendom tot gelding komt, blijkt het, dat zijn invloed voorloepig toch niet groot genoeg is om het geloof in en het vertrouwen op bovennatuurlijke krachten, waarover men op een bepaalde wijze naar willekeur zou kunnen beschikken, tot verdwijnen te brengen.

Wel gaat in de Middeleeuwen de geneeskunde als zelfstandige grootheid niet ten onder.

In het eerst zijn het vooral de kloosterscholen, die de geneeskunde zooveel mogelijk op een natuurlijke basis trachten te beoefenen.

Later nemen niet-geestelijken de leiding over. Beroemde medische faculteiten treft men vooral aan in Italië en Frankrijk. Namen van geneesheeren, die daar een rol van betekenis gespeeld hebben, blijven in de geschiedenis voortleven.

Toch kan de uiteindelijke waardeering van de prestaties van de geneeskunde uit dit tijdvak slechts poover zijn. Slechts in één opzicht steekt zij weldadig af tegenover de medische gedachtenwereld van het verlichte heidendom der Grieken en Romeinen. Het element der Christelijke barmhertigheid komt in haar tot schoone ontplooiing. Maar overigens blijft zij geheel in het spoor van wat beroemde artsen uit de antieke wereld geleerd hadden. Men blijft aan de oude tradities hangen, zoodat het zoeken naar nieuwe wegen en inzichten op den achtergrond geraakt.

Haar macht en invloed blijven zodoende beperkt. Zij heeft wel een zekere zelfstandigheid gekregen, maar het is er verre vandaan, dat zij in staat is de magie, haar groote rivaal en vroegere leidsvrouw, op effectieve wijze te bestrijden. Integendeel, op den duur zien we zelfs het gevaar dreigen, dat zij langzamerhand weer geheel onder haar ban geraakt.

Het gewone volk blijft meer waarde hechten aan allerlei „kerkelijke“ wondermiddelen en oude, oogenshijnlijk gekerstende, ceremoniën dan aan het gebruik van artsenijen.

Kerkgebouwen, waarin het stoffelijk overschot van heiligen rust, oefenen een magische kracht. In grooten getale trekken daarheen de lammen en de kreupelen, de bezetenen en de blinden.

Het aanraken van „heilige“ reliquieën en het betasten van grafsteenen gelden als middelen om de genezing tot stand te brengen.

Zelfs gaat men zoover, het stof van grafsteenen, de was van drupende wijdingskaarsen, de olie van kerklampen, als medicijn in te nemen.

Aan den tempelslaap van het oude Griekenland herinnert het gebruik om bij ziekte de nachten in de kerk door te brengen, daarbij gedreven door de hoop, dat de heilige aan den lijder zal verschijnen en hem in den droom van zijn kwaal zal verlossen. Vooral in tijden van epidemieën bestaat daartoe een groote behoefte.

Krankzinnigheid wordt beschouwd als een soort bezetenheid. Daartegen past slechts de uitbanning van den duivel. Het geldt als ongeloof, wanneer een geneesheer ook hier een natuurlijke ziekte wil aannemen en de krenking van den geest met een lichamelijke lijden in verband brengt. De behandeling van de psychose behoort uitsluitend tot het terrein van den clerus. Men brengt den krankzinnige daarom in de kerk. Van de sacramenten verwacht men een reinigenden invloed. Wijwater, handoplegging en kruisteecken zijn ceremoniën, die den duivel op de vlucht moeten jagen. De voorbeden der heiligen kunnen niet gemist

worden. Het opzeggen van bepaalde gedeelten uit de Heilige Schrift en het doen van uitspraken, waarin de naam van Christus en van deze heiligen voorkomt, nemen de plaats in van de oude heidensche tooverformules.

Ook de werking van de geneesmiddelen tracht men door het ritueel van bepaalde gebeden en bezweringen te versterken. Men kent een gewijzigd pater noster voor het verdrijven van wratten. Een z.g. Brandinusgebed wordt gebeden tegen den beet van slangen. Men geeft den z.g. Blasiuszeggen bij ziekten van den hals.

Zelfs neemt het geloof aan daemoneën vanaf de dertiende eeuw na Christus een gevaarlijken vorm aan. Men leeft in de overtuiging, dat er menschen gevonden worden, die met behulp van Satan onder meer hun medemenschen kunnen kwelen met pijn en in staat zijn het huwelijksgelek van anderen te verstoren. Het lot van hen, die van zulk een hekserij verdacht worden, is verre van benijdenswaardig. De heksenprocessen hebben niet voor niets een droeve vermaardheid in de historie gekregen.

En naast al deze magische handelingen en beschouwingen vindt ook de sterrenwielbelarij een naarstige beoefening. Haar aanhangers worden zelfs onder de hoogste geestelijkheid aangehouden. Er zijn pausen, die zich door astrologen den dag van een kroning of van een consistorium laten aanwijzen. Aan den stand der planeten gaat men na, of men een bepaalde handeling zal ondernemen of niet.

En ook het geneeskundig denken ontkomt ten slotte niet aan den geest van den tijd. Men roept den astroloog aan het kraambod om de „astrale“ constitutie van den pasgeborene vast te stellen in verband met mogelijke toekomstige ziekten. De arts gelooft aan een bijzonder intensieve werking van de sterren op den slapenden mensch en daarom hecht hij groote waarde aan dromen, waaruit hij de diagnose en het verloop der ziekte meent te kunnen vaststellen.

Zoo vertoonen de Middeleeuwen in verschillend opzicht groote overeenkomst met het oude heidensche bijgeloof. Ook het medisch handelen laat daarvan de duidelijke trekken zien. De geneeskunde worstelt wel om de vrijmaking van magie en mantiek, maar een beslissende overwinning weet zij daarop niet te behalen. Empirische beschouwingen, die de ziekten aan natuurlijke oorzaken toeschrijven en meenen, dat deze met natuurlijke middelen, die een redelijk verband met de kwaal hebben, bestreden moeten worden, vinden nog weinig weerklank en zijn nog niet in staat den ontwikkelingsgang der geneeskunde definitief te bepalen.

En ook de echt-Christelijke opvatting, dat God ook in de ziekte en haar genezing Zijn soevereinen Wil handhaaft en zoowel direct als indirect door natuurlijke middelen, Zijn heerschappij over het leven der menschen toont, komt niet tot haar recht en kan in de wirwar van godsdienstige waanvoorstellingen den stoot niet geven tot een juiste beoordeeling van plaats en taak der geneeskunde.

Niet eerder dan in den loop der zestiende eeuw begint in dit alles een principiële wending te komen.

Men gaat dan breken met het blindelings als juist aanvaarden van wat met het gezag der overlevering was bekleed. Men wil zelf uit de oogen zien. Beschouwingen, die de eeuwen hadden verduurd, blijken bij nader onderzoek onhoudbaar. Het vertrouwen in wat de traditie leerde, wordt ernstig geschokt. Er ontstaat een weerzin tegen speculaties en fantasieën, die door de zintuigen niet gecontroleerd kunnen worden. Het wordt nu een zoeken naar redelijke verbanden in de gegeven werkelijkheden.